

Anna Pedersen og Udvalg for Folkemål

Asgerd Gudiksen

Københavns Universitet

1. Indledning

I et brev til Poul Andersen skriver Anna Pedersen den 6. marts 1927:

Mon De egentlig aner, hvad De har været med til, som medarbejder i Udvalg for Folkemaal? De har givet (el. vil da gøre det) et halvt hundrede mennesker her til lands et emne at skrive om som maaske er deres kæphest, papir til at skrive paa og penge oven i købet, hvad vil resultatet blive? Tænk paa alle tryksagerne som skulde gemmes i bibliotekerne. Ja, ja, nu er De advaret. Jeg spaar at Udvalg for Folkemaal kommer til at rive sine lader ned ... og bygge dem større
(Brev fra Anna Pedersen 6. marts 1927).

Poul Andersen var den daglige leder af Udvalg for Folkemaal (herefter UFF), som senere blev til Institut for Dansk Dialektforskning, og nu efter tre fusioner hedder Center for Dialektforskning. Anna Pedersen var meddeler og lokal medarbejder. I 1927 havde Poul Andersen og Anna Pedersen kendt hinanden omkring tre år, og på det tidspunkt var Anna Pedersen allerede kommet langt med at tilegne sig Danias lydskrift, så langt at hun senere samme år kunne skrive en artikel til tidsskriftet *Danske Folkemål* med titlen ”Om Gammelt og nyt i Strøby-dialekten” – med eksemplerne gengivet i Dania (jf. Pedersen 1927). Anna Pedersen lærte altså de professionelle optegneres arbejdsredskab, og også metodisk blev hendes arbejde for udvalget af professionelt tilsnit – og meget omfangsrigt (som citatet overfor forudsiger).

Med artiklen vil jeg nuancere det undertiden lidt stereotype billede af dialektmeddeleren som en enfoldig almuesmand der lader sig eksaminere uden at forstå ret meget af hvad det hele går ud på. Undervejs vil jeg forsøge at besvare spørgsmålene: Hvordan kom Anna Pedersen ind i arbejdet, hvad var hendes drivkraft og motivation, og var hendes interesse den samme som dialektologernes?

Der er blevet fremlagt en række eksempler på at meddelernes drivkraft og interesser kunne afvige fra dialekt- eller folkemindeforskernes, og at meddelerens stemme ikke altid kom til orde, fx er det blevet påvist at Karoline Graves beskrivelser af nordvestsjællandsk bondeliv blev redigeret hårdt af udgiveren Henrik Ussing (Ingemann 1980)¹. Med Anna Pedersen stillede sagen sig anderledes. Hun var interesseret i at lære dialektologisk metode, og det virker ikke som om rammerne begrænsede hende i væsentlig grad.

Kilderne er foruden Anne Pedersens optegnelser i Center for Dialektforsknings arkiv, de mange breve der blev udvekslet mellem Anna Pedersen og medarbejderne på kontoret igennem 45 år, og som nu indgår i Centrets brevsamling. Desuden har jeg også fundet relevante ting blandt hendes efterladte papirer, der også befinder sig i Centrets arkiv, bl.a. en selvbiografisk skitse.

2. Uff's historie kort²

Uff blev oprettet i 1909 med en ordbog over de danske ømål som en central opgave. Baggrunden var at der allerede var udkommet ordbøger over jysk og bornholmsk, mens dialekterne på Sjælland, Møn, Lolland-Falster og Fyn var forsømt. Arbejdet kom dog først i fastere rammer i 1922 da Uff fik et lille kontor, og der bliver ansat to faste medarbejdere først deltids, og nogle år senere heltids, nemlig Poul Andersen og Ellen Raae, der senere i 1930'erne blev suppleret med fire fastansatte.

En påtrængende opgave for Poul Andersen og Ellen Raae var at udarbejde hjælpemidler til indsamlingen. I de første 10 år havde man især optegnet efter den såkaldte ordliste, en spørgeliste der indeholder 131 dialekttræk med tilhørende typeord hvis udtale eller bøjning skal noteres af optegneren. Da man imidlertid skulle etablere grundlaget for en stor dialektordbog, måtte man tage andre metoder i brug. I 1925 fik man udarbejdet et billedhæfte, og i 1926 "Den Store Spørgeliste". Den Store Spørgeliste er egentlig et ret simpelt hjælpemiddel, hvis udformning i nogen grad blev bestemt af Udvalgets begrænsede resurser (Andersen 1932:172). Det er nemlig ikke en egentlig spørgeliste, men en omfattende ordliste opstillet efter begreber, fx "arbejde", "vej og vind", "klæder" og "jorden". Man kunne næsten kalde den en lille begrebsordbog. Formålet med listen var at fremkalde sammenhængende beretninger om bondens livsverden sådan at ordene kom i deres naturlige sammenhæng, og den var tænkt som et hjælpemiddel både for optegneren i marken og for korresponderende meddelere. Det viste sig dog at være ret vanskeligt for meddelerne at arbejde med listen på egen hånd – Anna Pedersen var en af de få

¹ Se også Lilja 1996:188 ff.

² For længere versioner se Gudiksen & Hovmark 2009 (med henvisninger) og Andersen 1932 og 1939.

meddelere der kunne skrive de sammenhængende beskrivelser som man havde forestillet sig – og i løbet af 1930'erne udviklede man derfor egentlige etnologiske spørgelister til meddelejerne at arbejde med på egen hånd, mens ”Den Store Spørgeliste” kun brugtes ved direkte optegnelser i ”punktundersøgelserne”, der også fandt sted i 1930'erne og efterfulgtes af ”kompletteringen”, en omfattende supplerende af det allerede optegnede materiale. Efter anden verdenskrig aftog indsamlingen til fordel for forredaktion og fra omkring 1975 endelig redaktion. Fra 1957 og til 1988 udsendte Ømålsordbogens redaktion 50 spørgelister til en kreds af meddelere, især med spørgsmål vedrørende enkeltords forekomst og betydning. Anna Pedersen deltog i det meste, og Uff's historie er til en vis grad også Anna Pedersens historie. Anna Pedersen var dog næsten fyrrer før hun kom i kontakt med udvalget.

3. Anna Pedersens opvækst og uddannelse

Anna Pedersen blev født den 9. november 1885 i Strøby på Stevns, der ligger ca. 11 km. syd for købstaden Køge. I den korte, utrykte selvbiografiske skitse blandt hendes efterladte papirer fortæller hun at hendes far bl.a. var styrmand på en lille fragtbåd der sejlede landbrugsvarer til København. Det var ikke noget velhavende hjem, men man har indtryk af at familien ikke manglede noget i det daglige, og der var tale om at Anna skulle læse til lærerinde. Hendes mor var imidlertid svagelig og døde i 1902, og som den ældste af de fire søskende fik Anna Pedersen ansvar for hjemmet. Fem år senere døde også faderen. Hendes søskende var dog nu så gamle at de kunne klare sig selv, så i en alder af 22 var hun frit stillet og havde også en arv på 8000 kr. i ryggen. Nu havde hun mulighed for at få noget uddannelse ud over børneskolen og et kort højskoleophold. Hun bestemte sig til at tage til Ringe for at få den toårige friskolelærerinde-uddannelse ved Ringe friskole. Det fremgår tydeligt af hendes erindringskitse at det ikke var det pædagogiske hun var interesseret i:

Særlige anlæg som lærerinde har jeg vist aldrig haft, det var både mine nærmeste og jeg selv på det rene med, og helt god samvittighed over for det, jeg indlod mig på, havde jeg ikke. Min tanke var blot at komme i lag med bøger og få lejlighed til at lære noget mere.

Selve uddannelsen – og den tilknytning til højskoleverdenen der fulgte med – blev hun glad for. Derimod kedede det hende at være lærerinde, da hun var blevet færdig:

Da jeg selv sad på skolebænk, var en skoledag aldrig lang, men uha hvor blev den lang, når man skulde være lærerinde.

Det blev da også kun en kortere årrække hun arbejdede som skolelærerinde, omkring 8 år, bl.a. på Fyn. I 1921 flyttede hun hjem igen til Strøby i et lille hus hun havde købt, og oprettede en privat pogeskole i hjemmet, dvs. hun gav læseundervisning til børn der endnu ikke var begyndt i skolen, og hun underviste også en overgang i syning. I 1933 afviklede hun Pogeskolen, og hvad hun siden lever af er lidt uklart, men der er i hvert fald ingen tvivl om at de honorarer hun får fra Uff for sit arbejde havde økonomisk betydning for hende.

4. Meddeler og optegner for Uff

Anna Pedersen kom i kontakt med Udvalget i slutningen af 1924, hvor hun reagerede på en opfordring udsendt til medlemmerne af foreningen Danmarks Folkeminder om at melde sig som meddeler, men hendes interesse for det gamle sjællandske begyndte tidligere. I 1913 har hun en lille artikel i Østsjællands Folkeblad, som er en reaktion på en tidligere artikel i avisen om sjællandsk skrevet af en ny lærer på egnen. Hun giver sin artikel en række eksempler på gamle stevnske og sjællandske ord, men derudover er der også nogle udtaleoplysninger der viser hendes sproglige iagttagelsesevne, bl.a. reflekterer hun over ”selvlyden *e*”:

E lyder i mange Ord, ikke som e i Rigsmaalet, heller ikke som ie, snarere som ee, men den e-Lyd kan vist ikke udtrykkes skriftligt (Anna Pedersen Østsjællands Folkeblad 2/1 1913).

Hendes beskrivelse svarer ret præcist til hvordan diftongen der modsvarer langt *e* i standard-dansk, normalt er noteret i senere optegnelser, idet førstekomponenten enten er noteret med tegnet for et åbent *i* eller for et lukket *e*.

Ved sin første henvendelse medsender hun ”nogle udklip af Østsjællands Folkeblad og tillige egne optegnelser af ord fra Strøby sogn” (heriblandt indgår artiklen fra 1913). To måneder senere skriver hun igen (27/1 1925). Den ydre anledning er at hun ønsker at takke for et honorar hun uventet har modtaget fra Uff, men også en anden sag er vigtig for hende: hun vil gerne lære at bruge lydskrift: ”Mine optegnelser er jo ufuldkomne, fordi jeg ikke kan bruge lydskrift.”, skriver hun og fortsætter: ”og jeg kan ikke lære at bruge den uden mundtlig undervisning – maaske det saa endda vil knibe”.

Hun er også lidt usikker på hvad hun skal optegne, og brevet viser at hun endnu er langt fra den professionelle dialektologs synsvinkel, idet hun skriver at ”vi her paa Stevns ogsaa bruger en hel mængde ord, som er almindelige over hele Sjælland, men som man alligevel vrider

sig ved at tage med fordi de er optegnet af andre i andre egne”. Afslutningsvis glæder hun sig over at hun har ca. 50 udfyldte sedler, og blandt dem er der også ord som er ”alle optegneres fryd: de, som kun kendes og forstaas af os ’indfødte’ ”.

Men det trækker ud med undervisningen i lydskrift, formentlig fordi Poul Andersen har meget at se til. Året efter (24. februar 1926) klager hun over at hendes arbejde kun er ”halvgjort”, fordi der mangler lydskrevne former. Men samtidig er hun ikke uden selvfølelse og sans for værdien af sit arbejde:

Heller ikke synes jeg, at jeg kan opgive denne folkemaalsoptegnelse [trods den manglende færdighed i lydskrift, AG]. Den, som har hjemme i en landsby, og hvis slægt har levet der, kan hvad folkemaalsoptegnelse angaar, komme dybere til bunds end den mere kyndige, men fremmede (Anna Pedersen brev fra 24/2 1926).

I sommeren 1926 kom vejledningen endelig i gang. Poul Andersen indlogerede sig nogle dage på hotel Hafnia i Køge, så han kunne besøge Anna Pedersen dagligt, og arbejdet med lydskriften fortsætter dels pr. brev, dels – og især – mundtligt enten ved at Poul Andersen kommer til Strøby eller hun til København. Det meste af undervisningen i lydskrift kan vi altså ikke følge, men af Anna Pedersens spørgsmål i brevene får man dog et indtryk hvordan hun arbejder målbevidst og flittigt med at tilegne sig Dania. Hendes lydskriftsspørgsmål vedrører især vokal-kvalitet, stødforhold og syllabilitet og adskiller sig ikke fra hvad andre der er arbejder på at lære lydskrift, kan komme i tvivl om. Hun er fx usikker på om *lun* har ”rent u” i dialekten eller diftong, hvorfor der er længdetegn i *vowu* (komparativ af *våg* ’syg’), men ikke i *fowsu* (præsens af *fodse* ’sparke’), og hvor stødet skal placeres i ord som *graven* (bestemt form af *grav*) og *skabet* (bestemt form af *skab*), skal der noteres *gra’wn*, *ska’wð* eller *graw’n*, *skaw’ð*?

Senere i forløbet indeholder brevene ikke kun spørgsmål, men også passager der snarere er kommentarer. Den 28. oktober 1927 har hun fx en kommentar der drejer sig om et særligt sjællandsk stødfænomen, det der senere kom til at få termen ”sjællandsk kortvokalstød”:

Et helt andet spørgsmål er det med stødet i visse ord (Fætter, sætter, Latter, lægger o.s.v.) i dialekten her [...] Om dette tror jeg at kunne sige at dialekten (her) er forskellig fra rigsmålet, idet der er stød i vocalen i disse ord. Vi gør et forsøg paa at gøre vocalen lang, det lykkes ikke rigtig, men et ”stød” faar vi da lavet (Anna Pedersen brev fra 28/10 1927).

Hvordan reaktionen har været på brevet er desværre uvist – der er ikke bevaret noget svar – men mon ikke oplysningerne har været læst med stor interesse? De få fonetiske beskrivelser af sjællandsk der forelå i 1927 (Kryger 1887, Nielsen 1902, Thorsen 1894), dækker nemlig tilfældigvis allesammen dialekter uden kortvokalstød, og fænomenet var altså ubeskrevet den gang.

I 1927 begyndte hun på arbejdet med Den Store Spørgeliste. Det var en krævende opgave, som hun først afslutter tre år senere, i 1930. Da har hun også skrevet henved 2000 sider i kvartarkformat og desuden 10.719 sedler (efter hendes egen opgivelse), hvor de centrale ord i skildringen af arbejdsprocesser osv. er udskrevet på sedler i lydskrevne citater der belyser ordets brug. I de følgende år udarbejder hun dele af den ”fraseologiske spørgeliste”, og ved ”punktundersøgelserne” i 1930’erne arbejder hun som optegner inden for det østsjællandske område på lige fod med de ansatte på Uff. På det tidspunkt har hun altså gennemgået en udvikling fra almindelig meddeler til betroet lokal medarbejder der deltager engageret i det intensive indsamlingsarbejde før anden verdenskrig. Efter anden verdenskrig aftager hendes optegnelsesarbejde i takt med at *Ømålsordbogen* går ind i redigeringsfasen, men hun har stadig kontakt med udvalget. Hun besvarer de ordspørgelister der udsendes fra 1957, indsender også af og til oplysninger uopfordret og bidrager også på anden måde til dialektforskningen, som vi skal se i de næste afsnit.

5. Anna Pedersen som meddeler ved strukturelle analyser

1939 er en milepæl i *Ømålsordbogen*s historie. Det år publicerer Poul Andersen nemlig for første gang en detaljeret plan for *Ømålsordbogen*, hvor han bl.a. fremlægger et forsøg på at reducere og normalisere tegninventaret på strukturel basis (Andersen 1939:31ff). Efter at have argumenteret for at en reduktion af tegninventaret er nødvendig skriver Poul Andersen:

Som Forberedelse til denne Reduktion af Tegnmængden og Fastlæggelse af Lydbetegnelsen i Ømaalsordbogen har jeg gennem Aarene almindeligvis sammen med den Medarbejder, der har berejst vedkommende Dialektomraade, foretaget Efterhøring efter en ret omfangsrig Ordliste. Selve denne Efterhøring og den Diskussion af Enkeltheder, som den naturligt med det samme gav Anledning til, har hjulpet til at fæstne Betegnelsessættet [...] (Andersen 1939:31).

Forsøget omfatter de trykstærke vokaler i ”Stevnsdialekten”, og der er ikke tvivl om at den pågældende ”medarbejder” må være Anna Pedersen.

Forsøget er fremlagt i form af tre kolonner med overskrifterne ”Fonemet i Dansk” [dvs. rigsmål, AG], ”Stevnsdialektens fastlagte Betegnelse” og ”der dækker følgende Lydnuancer i det efterhørte Materiale”. Der er dog ikke tale om en egentlig strukturel opstilling af fonemsystemet i (øst)sjællandsk. ”Stevnsdialektens fastlagte Betegnelse” repræsenterer i mange tilfælde den typiske korrespondens og ikke det modsvarende fonem, fx er der udfor rigsmålsfonemet /e:/ anført diftongtegnet *j·ə*. Hvordan efterhøringen har gået for sig, fremgår ikke af brevene, heller ikke Anna Pedersens holdning til tegnreduktionen, men hun har forsynet lydskrevne sedler fra slutningen af 20’erne og begyndelsen af 30’erne med tilskrift i rødt hvor citatet er noteret med notationen fra Andersen 1939. Det har været et omfattende arbejde der tyder på at hun har være indforstået med ændringen i notationspraksis.

I 1960’erne er Anna Pedersens optegnelser igen udgangspunkt for strukturel analyse af østsjællandsk. Hendes sedler udgør nemlig grundstammen i det materiale som Inger Ejsskjær baserer *Fonemsystemet i Østsjællandsk* på (Ejsskjær 1970). Anna Pedersen var også selv inddraget i arbejdet som Inger Ejsskjærs hovedmeddeler. Samarbejdet mellem de to var dog ikke helt harmonisk ved jeg fra samtaler med Inger Ejsskjær, og det fremgår også indirekte af præsentationen af meddelerne i bogen. Hendes andre, nyere meddelere, skriver Inger Ejsskjær, har ikke ”det fond af viden om hvad ’de gamle sagde’ som AP har erhvervet sig gennem sin mangeårige optegnerpraksis”, men:

På den anden side har disse nye meddelere fundet det langt morsommere at medvirke ved kommutationsproblemers løsning end AP, der aldrig rigtigt har kunnet godtage værdien af diskussioner af den art (Ejsskjær 1970:25).

Hvorfor Anna Pedersen var en noget uvillig meddeler for Inger Ejsskjær, er svært at afdække så mange år efter. En medvirkende årsag var måske at Anna Pedersen følte at hendes store arbejde blev underkendt, så meget desto mere som der også indgik arbejde med at forbedre og forenkle notationen. Eller måske synes hun bare der kom for lidt nyt ud af kommutationsprøverne? Muligvis havde Anna Pedersen heller ikke helt tiltro til at en jyde kunne beskrive den stevnske dialekt. Det var i hvert fald en fornemmelse Inger Ejsskjær havde (har hun fortalt mig), og den bekræftes til en vis grad af brevene (jf. citat fra brev 11/11 1934, i afsnit 7 nedenfor).

6. Anna Pedersens beskrivelser af den materielle folkekultur

Anna Pedersen har også bidraget med beskrivelser af den materielle folkekultur. Alene besvarelsen af Den Store Spørgeliste var på ca. 2000 sider (jf. afsnit 4, slutningen). Hun fik også

optaget artikler i Uff's tidsskrift *Danske Folkemål* om etnologiske emner, fx "Slagtning og slagteskikke. Optegnelser fra Stevns herred" (Pedersen 1928) eller "Farmors urtehave" (Pedersen 1929). Senere udgav hun tre bøger med undertitlen "Optegnelser fra Stevns og Bjæverskov³ Herreder": *Bondestue og Stegers* om kvindens arbejde (Pedersen 1944), *I Såtid og Høst* om mandens arbejde (Pedersen 1950) og *Højtid og Gæstebud* om skikkene ved gilder og højtider (Pedersen 1960). De to første bind er "tilrettelagt og udgivet i samarbejde med Poul Andersen". Poul Andersen pointerer i forordet til *Bondestue og Stegers* at "I Rækken af danske kulturhistoriske Beskrivelser vil denne lille Bog have sin Særkende derved, at Vægten er lagt på den Sproglige Side" (Pedersen 1944: 5), og tilsvarende hedder det i Anna Pedersens indledning: "Det skal ikke skjules, at det er de gamle ord, sproget i det hele, der ligger mig mest på hjerte". Interessen for det sproglige viser sig især ved at stevnsdialektens udtryk for genstande, arbejdsprocesser o.l. løbende er anført, men også ved at talemåder, ordsprog og varsler med tilknytning til de enkelte emner inddrages. Bøgerne er også karakteriseret ved at der ved siden af generelle beskrivelser også er citater og beretninger hentet fra optegnelserne (med angivelse af meddelelsen), og bøgerne giver herved også indtryk af variation i skik og ordforråd inden for området. I sine mindeord om Anna Pedersen har Poul Andersen givet en meget positiv karakteristik af de tre bøger:

Hos Anna Pedersen finder vi ingen lyrisk-romantisk Fremstilling af "de gode gamle dage" – der er ingen lykkeligt smilende og syngende Bondepiger med kridhvide høstærme på Marken [...] som vi kender det fra mange ældre Værker. Her finder vi en Skildring bygget på dokumentarisk Materiale [...] sikkert opfattet i Enkeltheden og altid kritisk vurderet – sorteret viden uden tågede Formodninger og apokryfe Forklaringer (Andersen 1974:2).

Poul Andersen var altså godt tilfreds med bøgerne, der også kom til at være nogle af de bøger som enhver ØMO-redaktør blev udstyret med som kontoreksemplar. Var Anna Pedersen tilfreds? Jeg tror det, dels på baggrund af bøgernes sprognære udformning, dels den måde hun omtaler sit arbejde for Uff på. Den seneste af bøgerne, *Højtid og Gæstebud*, der ikke angives at være udgivet i samarbejde med Poul Andersen, adskiller sig lidt fra de øvrige ved at indeholde en smule mere selvoplevet stof. Forskellen beror dog nok først og fremmest på emnet. Anna

³ I de to første bind dog skrevet Bjeverskov.

Pedersen var ikke opvokset på en gård (jf. afsnit 3) og havde derfor ikke samme grad førstehåndsoplevelser med bondearbejdet som med fester og sammenkomster.

7. Motivation og drivkraft

Mange af brevene fra de intensive indsamlingsår er korte følgebrev eller kvitteringer for indkommet materiale eller for betaling. Undertiden kan der dog også være kommentarer til arbejdet eller personlige bemærkninger. Det gælder fx et brev Anna Pedersen sender 19. december 1928 (i en pakke med 63 kvartblade og 723 sedler). Brevet viser at hun nu ikke længere kun er ordsamleren der jagter sjældne ord, men optegneren der arbejder på at løse en opgave så godt som muligt, og at arbejdet interesserer hende meget:

Tak for de oplysninger jeg fik sidst. De har gavnet mig ikke saa lidt, selv om der endnu er ”langt frem”. Mange gange synes jeg jo, at arbejdet er for stort og optegneren for lille. Én ting er det jo at optegne gamle mærkelige ord alene, noget andet at faa sproget i fortid og nutid passet ind i rubrikker og give en forklaring, saa andre mennesker forstaar – især naar man kun er friskolelærerinde. Men ellers har jeg kun én gang før i mit liv været med til noget der var ligesaa interessant. Det var, da jeg som 24 aarig fik undervisning i botanik⁴ (Brev fra Anna Pedersen 19/12 1928).

Ordet interessant bruger hun også nogle år senere (1/4 1935), idet hun bemærker om en ny type spørgeliste at ”den er vel omtrent den interessanteste af alle de lister, jeg har haft”, og i et brev fra 1/12 1932 takker hun for ”mange timers fornøjeligt arbejde”. Et ufuldendt manuskript med titlen ”Om folkemålsoptegnelse” vidner om at hun også har været optaget af metodiske spørgsmål. I et senere brev fra 11/11 1934 betoner hun et andet aspekt end det rent personlige udbytte. Hun er også drevet af en optagethed af stedet og af at bevare og formidle folkeminderne:

Da jeg begyndte at optegne folkeminder, var det vist ud fra en instinktmæssig følelse af at en Sjællænder dog muligvis kunde give et og andet til oplysning om sine landsmænd, som andre ikke kunde give (fx en Jyde om Sjællænderen). Det er hverken løgn eller latin, at den egentlige drivfjeder i mit optegnelsesarbejde, er lysten til at give et sandfærdigt billede af, hvad der er sjællandsk (specielt: stevnsk) (Brev fra Anna Pedersen 11/11 1934).

⁴ Af hendes erindringsskitse fremgår det at hun var meget glad for botanikundervisningen på seminariet.

Citatet fra 1934 viser også at hun selv mener at have nogle særlige forudsætninger som lokal optegner (noget hun også er inde på i et brev fra 1926, se afsnit 4). Af samme brev og andre fremgår det dog også at hun kan føle sig underlegen og usikker på grund af sin kortvarige uddannelse. I brevet fra 1/12 1932 skriver hun fx også ”Jeg vilde dog blot ønske, at mit arbejde havde været en fuldendt optegnelse af en fuldt uddannet optegner – og ikke en lærings famlende forsøg”, jf. også formuleringen ”kun er friskolelærerinde” i brevet fra 1928, citeret ovenfor.

8. Afslutning

I de første år efter Anna Pedersen er kommet i kontakt med Uff gennemgår hun en markant udvikling: hun lærer lydskrift og hendes indsamling ændrer karakter. I begyndelsen er hun optaget af at samle på sjældne ord, men ret hurtigt kommer hun til at deltage i det systematiske indsamlingsarbejde og bidrager med det som udvalget er interesseret i. Der fornemmes undertiden nogle brudflader, men man har ikke indtryk af at hun følte rammerne som en begrænsning; tværtimod ville hun selv gerne udvikle sig og lære dialektologisk metode. Gennem tilknytningen til Uff fik hun muligheder for skrivearbejde og intellektuel beskæftigelse som hun ellers ville have haft svært ved at opnå.

Anna Pedersens målbevidste arbejde med at lære Danias lydskrift og hendes rolle som optegner er usædvanlig. De fleste øvrige optegnelser i Dania er foretaget enten af medarbejdere ved Uff eller – i enkelte tilfælde – af filologisk uddannede personer med en mindre formaliseret tilknytning til Uff, der ligesom Anna Pedersen omtales som lokale medarbejdere.

De lokale medarbejdere var en lille gruppe med forskellige forudsætninger og interesser. Nogle var akademisk uddannede eller lærere, der beskrev deres barndomsdialekt, og andre havde ingen formel uddannelse. Fælles for dem er deres omfattende skriftlige bidrag, der især var baseret på ”Den Store Spørgeliste” og på de fraseologiske spørgelister (Andersen 1932:176 ff, Andersen 1939:59 ff). De fleste af bidragene har også en form for udtaleangivelse enten i Dania eller i mere eller mindre præcise uofficielle lydskrifter.

Da man omkring 1930 indledte punktundersøgelserne med det formål at få optegnelser i Dania jævnt fordelt over hele ømålsområdet, var den normale praksis den at de ansatte på Uff tog udgangspunkt i allerede foreliggende optegnelser og de brugte lokale medarbejdere som meddelere i de opfølgende fonetiske optegnelser og som hjælpere til at finde andre egnede meddelere på egnen. På den måde opnåede dialektologerne fra Uff ”en højere Grad af Forberedthed”, som Poul Andersen skriver i sin beretning fra 1932 (Andersen 1932:185), hvor han fortsætter: ”Vanskelighederne ved Arbejdets Tilrettelæggelse og Udførelse er til en vis Grad

allerede fremdraget af de lokale Medarbejdere under deres forberedende Arbejde”. I enkelte af punktområderne blev arbejdet tilrettelagt på en anden måde. På Vestfyn og på Hindsholm blev der ikke foretaget nogen egentlige punktundersøgelser fordi det allerede foreliggende materiale ansås for tilstrækkeligt, og på Stevns var det den lokale medarbejder Anna Pedersen, der selv stod for at finde andre meddelere og gennemføre de supplerende optegnelser fra andre sogne end Strøby. Gennem sit arbejde som optegner aflastede hun altså direkte de ansatte på Uff.

Ved siden af Anna Pedersen og de andre lokale medarbejdere hvis arbejde beskrives i Poul Andersens beretninger (jf. Andersen 1932, 1939), er der også de hundredvis af mere anonyme personer der har bidraget til Ømålsordbogens samlinger enten som korresponderende meddelere eller som meddelere ved direkte optegnelse. Med de sidstnævnte nærmer vi os den meddelertype der angives som typisk i kortere oversigter over dialektforskningens historie og metoder, en NORM (nonmobile old rural male) der ’eksamineres’ og ikke tager del i arbejdets tilrettelæggelse – bort set fra at mange af dem var F(emale). Det betyder dog ikke at meddelerens personlige egenskaber og interesser ikke havde betydning for optegnelsens kvalitet. I omtalen af de gode meddelere i Uff’s interne meddelerkartotek (jf. Gudiksen 2010) genfinder man egenskaber som også karakteriserede Anna Pedersen: forståelse for indsamlingen og sproglig sans.

Litteratur

- Andersen, Poul (1932) Beretning om Udvalg for Folkemaals virksomhed 1909-1932. I *Fortid og Nutid* 9: 161-210.
- Andersen, Poul (1939) Udvalg for Folkemaals Virksomhed 1933-38 (med Udkast til Plan for den kommende ”Ordbog over de danske Ømaal”). I *Danske Folkemaal* 12:17-64.
- Andersen, Poul (1974) Anna Pedersen – in memoriam. * 9. Novbr. 1885 – + 5. Marts 1972. I *Danske Folkemaal* 20:1-3.
- Ejskjær, Inger (1970) *Fonemsystemet i østsjællandsk på grundlag af dialekten i Strøby sogn*. København: Akademisk Forlag.
- Gudiksen, Asgerd (2010) Sedlen Stavbakterie findes dog vist ikke længere i Samlingerne. I *Nordiska studier i lexikografi 10. Rapport från Konferencen om lexikografi i Norden. Tammerfors 3-5 juni 2009*. Helsingfors: Nordisk Forening for Leksikografi: 130-139.
- Gudiksen, Asgerd & Henrik Hovmark (2009) Måske husker De noget alle andre har glemt? I Asgerd Gudiksen m.fl. (red.) *Dialektforskning i 100 år*. København: Afdeling for Dialektforskning og Museum Tusculanums forlag: 13-64.
- Ingemann, Henrik (1980) Karoline Graves. I *Folk og Kultur* 9: 53-74.
- Kryger, J.K. (1887) Bidrag til nordsjællandsk Lyd- og Bøjningslære. I *Blandinger til Oplysning om dansk Sprog i ældre og nyere Tid*. København: Universitets-Jubilæet Danske Samfund: 347-397.

- Lilja, Agnete (1996) *Föreställningen om den ideala uppteckningen*. Uppsala: Dialekt- och folkminnesarkivet.
- Nielsen, S.P. (1902) Sproget i Tågeby. I *Dania* 9: 25–51.
- Pedersen, Anna (1927) Gammelt og Nyt i Strøby-dialekten. I *Danske Folkemaal* 1:138-143.
- Pedersen, Anna (1928) Slagtning og slagteskikke. Optegnelser fra Stevns herred. I *Danske Folkemaal* 2:103-107.
- Pedersen, Anna (1929) Farmors urtehave. I *Danske Folkemaal* 4:141-147.
- Pedersen, Anna (1944) *Fra Bondestue og stegers. Optegnelse fra Stevns og Bjeverskov Herreder* (Tilrettelagt og udgivet i samarbejde med Poul Andersen). København: Ejnar Munksgaard.
- Pedersen, Anna (1950) *I såtid og høst. Optegnelser fra Stevns og Bjeverskov herreder*. København: Ejnar Munksgaard.
- Pedersen, Anna (1960) *Højtid og gæstebud. Optegnelser fra Stevns og Bjæverskov herreder*. København: J. H. Schultz Forlag.
- Thorsen, P.K. (1894) *Sprogarten på Sejerø*. København: Universitets-Jubilæets Danske Samfund.
- Ømålsordbogen. En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer* (1-) 1992-. København: Center for Dialektforskning & Universitets-Jubilæet Danske Samfund.